

ISSN 2566-3224

PORODICA I SAVREMENO DRUŠTVO IZAZOVI I PERSPEKTIVE

ZBORNİK RADOVA

FAMILY AND THE MODERN SOCIETY CHALLENGES AND PERSPECTIVES

BANJA LUKA, 2020. GODINE

**PETA MEĐUNARODNA NAUČNA KONFERENCIJA
„DRUŠTVENE DEVIJACIJE“
V INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
“SOCIAL DEVIATIONS”**

**PORODICA I SAVREMENO DRUŠTVO - IZAZOVI I PERSPEKTIVE
ZBORNIK RADOVA
FAMILY AND MODERN SOCIETY - CHALLENGES AND
PERSPECTIVES**

Banja Luka, 2020. godine

Izdavač:

**Centar modernih znanja, Banja Luka
Resursni centar za specijalnu edukaciju, Beograd**

**Glavni i odgovorni urednik:
Prof.dr Nebojša Macanović**

Urednici:

**Prof. dr Jagoda Petrović
*Fakultet političkih nauka
Univerzitet u Banjoj Luci***

**Prof.dr Goran Jovanić
*Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Univerzitet u Beogradu***

Naučni odbor:

Akademik prof.dr Miodrag Simović (Banja Luka–BiH), prof.dr Vanda Hajkova (Prague-Czech Republic), prof.dr Milenko Kundačina (Mostar-BiH), prof.dr Olga B. Mikhailova (Moscow – Russia), prof.dr Aleksandar Jugović (Beograd – Srbija), prof.dr Jasminka Zloković (Rijeka-Hrvatska), prof.dr David Ferenc (Pécs-Hungary), prof.dr Velimir Rakočević (Podgorica – Crna Gora), prof.dr Snežana Mojsoska (Skopje-Makedonija), prof.dr Oliver Bačanović (Skopje-Makedonija), prof.dr Dragana Bašić (Banja Luka-BiH), prof.dr Goran Nedović (Beograd-Srbija), prof.dr Goran Jovanić (Beograd-Srbija), prof.dr Goran Bašić (Växjö-Švedska), prof.dr Anita Zovko (Rijeka-Hrvatska), doc.dr Andreja Hočever (Ljubljana-Slovenija).

Recezentски odbor:

Prof.dr Jagoda Petrović (Banja Luka-BiH), prof.dr Refik Čatić (Zenica-BiH), prof.dr Vladimir Stojanović (Banja Luka-BiH), prof.dr Tatjana Gerginova (Skopje-Makedonija), doc.dr Mirjana Đorđević (Beograd-Srbija), prof.dr Vanda Hajkova (Prague-Czech Republic), prof.dr Petar Rajčević (K. Mitrovica-Srbija), prof.dr Veselin Mićanović (Nikšić-Crna Gora), prof.dr Goran Bašić (Växjö-Švedska), doc.dr Nada Šakotić (Nikšić-Crna Gora), doc.dr Andreja Hočever (Ljubljana-Slovenija), doc.dr Nikolina Grbić- Pavlović (Banja Luka-BiH), doc.dr Slobodan Simić (Banja Luka-BiH), prof.dr Goran Nedović (Beograd-Srbija), prof.dr Muhamed Omerović (Tuzla-BiH), prof.dr Dragana Bašić (Banja Luka-BiH), doc.dr Kristina Bobrek Macanović (Banja Luka – BiH), prof.dr Goran Jovanić (Beograd-Srbija), doc.dr Vildana Pleh (Sarajevo-BiH), prof.dr Jasminka Zloković (Rijeka-Hrvatska), prof.dr Gordan Radić (Mostar – BiH), prof.dr Nebojša Macanović (Banja Luka-BiH), prof.dr Anita Zovko (Rijeka-Hrvatska).

**Tehnička priprema:
Danijel Jović**

**Štampa:
Markos**

**Tiraž:
200**

NASILJE U PORODICI I PARTNERSKIM ODNOSIMA

Vera Petrović,¹⁶⁰

Asistent, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Goran Jovanić¹⁶¹

Vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Apstrakt: *Kriminalitet sa elementima nasilja, izvršen u okviru porodice i partnerskih odnosa, izaziva znatno zanimanje javnosti, što se reflektuje i na intenzivniju aktivnost zakonodavca. U Republici Srbiji, pored krivičnopravne zaštite, donošenjem Porodičnog zakona 2005. godine, sistem mera zaštite od nasilja u porodici i partnerskim odnosima je proširen i na porodičnopravnu zaštitu. Dodatno, Srbija je 2013. godine ratifikovala i Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz 2011. godine (Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic violence, CETS No. 10). Poslednji set mera iz ove oblasti je usvojen 2016. godine, kada je Skupština izglasala Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, koji je stupio na snagu juna 2017. godine. Usvajanjem, izmenama i dopunama zakonodavne materije, predviđene su mere koje se baziraju na multisektorskoj saradnji nadležnih institucija. Ipak, i dalje postoje značajni problemi u njihovoj primeni. Posledice kažnjavanja i segregacije za ovu vrstu delikata, odražavaju se na ukupnost porodičnih odnosa, kažnjenu osobu, ali i na decu, kao direktne ili indirektno žrtve, kako kriminalnog akta, tako i posledica krivičnopravne reakcije. Ciljevi rada su usmereni na eksploraciju diskutabilnih zakonodavnih rešenja, kaznene politike, problema u izvršenju kazne zatvora u Srbiji, koji se dodatno multiplikuju kada je reč o ovoj grupi počinitelja krivičnih dela. Cilj je takođe da se ukaže na nepovezanost državnih sistema, što za posledicu nekada ima neblagovremeno i neadekvatno reagovanje. S druge strane, nastojaćemo ukazati i na primere dobre inostrane prakse, posebno u domenu saradnje institucija, načina reagovanja i primene specijalizovanih tretmana prema počiniocima.*

Ključne reči: *porodica, nasilje, društvena reakcija.*

Uvodne napomene

Nasilje u porodici i partnerskim odnosima (partnersko nasilje) jeste problem koji prožima sva društva i sve kulture bez obzira na stepen razvijenosti, a koji je do šezdesetih godina dvadesetog veka bio posmatran kao lični problem, u kome država ne treba da reaguje. Danas se partnersko nasilje posmatra kao globalni problem, i postoji sve veće interesovanje za njegovo sprečavanje i suzbijanje (Luković i Petrović, 2018), posebno imajući u vidu nepovoljne fizičke i psihološke posledice za žrtve, izvršioce i decu (Crane & Easton, 2017). Partnersko nasilje se može manifestovati nizom radnji, a neke od njih su: ponižavanje, uznemiravanje, zastrašivanje, pretnje, prisiljavanje na neželjenu seksualnu aktivnost, guranje, šamaranje, davljenje, nanošenje povreda različitim predmetima (Hines & Saudino, 2002). Takođe, ovaj vid nasilja se manifestuje i preko kontrole finansija, izolacije i zabrane kontakta sa drugima (Lukić, 2011).

¹⁶⁰ verapetrovic@fasper.bg.ac.rs

¹⁶¹ goranjovanic@fasper.bg.ac.rs

I pored iskazanog interesovanja za sprečavanje i sankcionisanje partnerskog nasilja, pretpostavlja se da postoji visoka tamna brojka. Pojedini autori (Jeličić i Janjuš, 2016) tamnu brojku objašnjavaju nepoverenjem žrtava u institucije, blagom kaznenom politikom i činjenicom da žrtvama često nije obezbeđena adekvatna zaštita. Dodatno se ističu i patrijarhalna shvatanja o porodičnim odnosima, strah od osvete nasilnika i osude sredine ili prijatelja, a ne treba zanemariti ni razloge egzistencijalne prirode (Matijašević-Obradović i Stefanović, 2017).

Jedna od karakteristika koja prati partnersko nasilje je sve češće medijsko izveštavanje. O njemu se najčešće izveštava uz nepoštovanje privatnosti i dostojanstva žrtve. Neretko je pristuno otkrivanje identiteta žrtava i detalja iz ličnog života, koje je ilustrovano senzacionalističkim fotografijama pretučenih žena (Višnjić, 2012). Sve ovo doprinosi sekundarnoj viktimizaciji, te može predstavljati još jedan razlog neprijavlivanja nadležnim organima. Dodatno, mediji se retko bave lakšim oblicima nasilja, a fokus usmravaju na najteže oblike, koji za posledicu imaju smrt ili teško povređivanje (Boyle, 2005). Teži oblici, iako u ukupnoj sumi partnerskog nasilja učestvuju zanemarljivo (Ristivojević, 2018), bivaju predstavljeni kao uobičajena pojava. Takvo izveštavanje doprinosi stvaranju moralne panike i iskrivljavanju realne slike ovog fenomena. Stajić i Radivojević (2018) ističu da medijsko izveštavanje obiluje pogrešnim utisticima i stavovima. Neki od njih su da je reč o savremenom problemu, koji se vezuje za kulturno nasleđe. Dodatno se ističe da nasilje prevashodno čine neobrazovane osobe, da nastaje kao posledica tradicionalnog vaspitanja, te da su žrtve nasilja jedino žene, a da nasilje čine ekstremno nasilni muškarci. Nasilje se predstavlja kao svojevrsan čin zloupotrebe moći jačeg u odnosu na slabijeg, te ukoliko su moći jednake (fizička, ekonomska i društvena) nema ni nasilja. Neretko se kroz medije propagiraju ideje da će se problem nasilja rešiti izgradnjom sigurnih kuća, delovanjem policije i socijanih službi (Stajić i Radivojević, 2018).

U Republici Srbiji, zaštita od nasilja u porodici je regulisana Krivičnim zakonikom (od 2002. godine) i Porodičnim zakonom (od 2005. godine). Dodatno, nakon potpisivanja i ratifikacije pojedinih međunarodnih ugovora, javila se potreba za donošenjem posebnog zakona. Takođe, poražavajući statistički podaci o ovom obliku nasilja i otvaranje najvažnijih poglavlja 23 (Pravosuđe i osnovna prava) i 24 (Pravda, sloboda i bezbednost) u toku evrointegracije, doveli su do preispitivanja postojećeg zakonodavnog okvira i donošenja novog zakona u oblasti zaštite od nasilja (Luković i Petrović, 2018). Zakon o sprečavanju nasilja u porodici – ZSNP (Sl. glasnik RS, br. 94/16) izglasan je novembra 2016. godine. Objasnjavajući zašto izostaju adekvatni odgovori na ovaj oblik nasilja Kovačević-Perić (2018) ističe nekompatibilnost zakonodavne regulative, neusklađenost zakonodavne sa kaznenom politikom sudova, birokratizaciju i sporost pravosuđa i nepostojanje multisektorske saradnje. Ideje koje se promovišu kroz medije, a kojima se propagira da će usvojeni zakonski propisi, projekti i strategije rešiti problem samim činom donošenja (Stajić i Radivojević, 2018), dovele su do umnožavanja zakonskih propisa, koji se prevashodno usmeravaju na separaciju partnera i retributivne mere, dok adekvatni odgovori, u vidu specijalizovanih institucionalnih i vaninstitucionalnih tretmana nasilnika, u Republici Srbiji, izostaju ili imaju sekundarnu ulogu.

Nasilje u porodici i partnerskim odnosima ili nasilje prema ženama

U radovima pojedinih autora, partnersko nasilje se posmatra isključivo kao nasilje prema ženama (Ilić, 2018). Navodi se (Dutton & Nicholls, 2005) da se ovo nasilje posmatra kao pitanje ljudskih prava i sloboda žena koje su žrtve. Spasić (2012) ističe da rezultati istraživanja nedvosmisleno pokazuju da su žene češće žrtve, te da je to razlog zašto je partnersko nasilje postalo sinonim za nasilje nad ženama. Kovačević-Perić (2018) ističe da je sa aspekta rodne ravnopravnosti takav stav neosnovan jer su muškarci takođe žrtve, iako najčešće ne govore o tome i ne prijavljuju nasilje. Stoga se stvara slika da ne postoji takva vrsta nasilja. Međutim, takvo nasilje, iako je zanemareno, svakako je prisutno (Šljivar, 2011). S druge strane Tubić (2018) ističe da se nasilje u porodici i nasilje prema ženama ne poistovećuju, već da se u teoriji razlikuju. Autor (2018) ističe da naziv Istanbulske konvencije (Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici), ukazuje na prihvatanje činjenice da i

muškarci mogu da budu žrtve. S druge strane, Ristivojević i Samardžić, (2017) ističu da se navedena konvencija naročito odnosi na nasilje nad ženama, a da u Srbiji muškarac i žena uživaju jednaku zaštitu, te otvaraju pitanje diskriminacije muškaraca, koje potiče iz ekstremno feminističkog pristupa (Ristivojević i Samardžić, 2017).

Izjednačavanje partnerskog nasilja sa nasiljem nad ženama je neprihvatljivo, a u prilog tome govore i rezultati istraživanja. Prema podacima Ministarstva pravde SAD, 1997. godine, muškarci su činili jednu šestinu pacijenata za koje je tokom prijema, u službama hitne pomoći, utvrđeno da su žrtve nasilja u porodici (U.S. Department of Justice, 1997). Podaci za Veliku Britaniju ukazuju da su muškarci žrtve u oko 20 do 25% slučajeva (Government Statistics on Domestic Violence, 2008). Prema podacima Ministarstva pravde SAD, za 2013. godinu, muškarci su žrtve u oko 15% slučajeva (Dimovski, 2015). U istraživanju koje je vršeno sa 200 studenata u SAD, ustanovljeno je da je 25% žena i 10% muškaraca izjavilo da su izvršili nasilje prema sadašnjem ili bivšem partneru (Luthra & Gidycz, 2006). I drugi autori dolaze do sličnih rezultata pa se tako navodi da se najčešće ispoljava obostano nasilje, a nakon toga nasilje devojaka prema mladićima (Straus & Ramirez, 2007). Jovašević (2018) ističe da nasilje u porodici neravnomereno pogađa žene, ali da i muškarci mogu biti žrtve. Ilić (2018) ukazuje da stereotipno predstavljanje muškaraca kao nasilnika, doprinosi da se njima ne veruje da su žrtve nasilja i kada ga prijave, te da u takvoj situaciji neretko dožive da budu ismejani, ili uhapšeni umesto zaštićeni. Ista autorka (2018) ističe da i kod nasilja gde su žrtve muškarci, postoji tamna brojka, ali i da pored toga zvanični podaci ukazuju da je zastupljenost muškaraca-žrtava oko 8%. Muškarci su često izloženi psihičkom nasilju (Krstinić i Vasiljković, 2019), ali paralelno sa tim, intenzitet i žestina nasilja koja čine muškarci su veći (Tjaden & Thoennes, 2000). Stoga je kod žena prisutniji strah, vidljive povrede, češći su problemi mentalnog zdravlja, obraćanje pravosudnom sistemu, kao i smrtni ishodi (Ignjatović, 2008). Pojedini autori (Kitzmann, Gaylord, Holt & Kenny, 2003) navode i posledice kao što su depresija, anksioznost, agresija, upotreba alkohola, upotreba droga, poremećaji spavanja, poremećaji ishrane i prestupništvo.

Faktori koji dovode do nasilja u porodici

Kada se govori o nasilju u porodici i partnerskim odnosima treba imati u vidu da je reč o kompleksnom fenomenu koji se objašnjava individualnim, organizacionim, društvenim faktorima, a čest je i interdisciplinarni pristup (Lukić, 2011). Pojedini autori (Ajduković i Ručević, 2009; Harris, Hilton & Rice, 2011; Njagulović, 2012; Stajić i Radivojević, 2019) ističu da korišćenje alkohola ima značajan uticaj na vršenje nasilja u porodici i partnerskim odnosima, te se navodi da od 50 do 90% vrši nasilje u alkoholisanom stanju (Schafer, Caetano & Cunradi, 2004). Jedan od faktora koji doprinosi nastanku ovog nasilja, jesu interpersonalni konflikti. Iako predstavljaju normalnu pojavu, ukoliko ne dođe do njihovog razrešenja, dobijaju hronični oblik, a funkcionisanje se nastavlja u patološkoj ravnoteži. U pojedinim disfunkcionalnim porodicama interpersonalni konflikti se razrešavaju ispoljavanjem fizičke agresije (Kecman, 2007). Takođe, ističe se i uticaj socioekonomskog statusa (Worden & Carlson, 2005). Ajduković i Ručević (2009) dodatno navode i uticaj sledećih faktora: nisko samopoštovanje, stereotipni stavovi, prisustvo stavova kojima se opravdava nasilje, deficit socijalnih veština, teškoće u rešavanju problema i upravljanju emocijama, izloženost nasilju i društvenim stavovima koji legitimizuju nasilje. Kao faktori javljanja i ponavljanja porodičnog nasilja, označavaju se i poremećaji ličnosti, proživljene traume i poremećaji raspoloženja (Kitzmann, et al., 2003). Pojedini autori (Ajduković i Ručević, 2009; Stajić i Radivojević, 2019) navode i značaj patološke ljubomore. Stajić i Radivojević (2018) ukazuju da utiču i strah od gubitka voljene osobe, psihičke bolesti, posttraumatski sindrom, nasilje kao odgovor na pretrpljeno nasilje, nagomilan bes zbog lošeg života, snižen prag tolerancije na frustracije. Uticaj imaju i ekonomska kriza, praćena krizom društvenih i kulturnih vrednosti, porast nezaposlenosti, ratovi, ali i psihološki faktori kao što su agresivnost, poremećaj ponašanja, emocionalna nestabilnost (Njagulović, 2012). Deca koja prisustvuju nasilju u porodici ili su sama viktimizovana imaju velike šanse za ponavljanje takvih obrazaca u svojim porodicama. Iako se porodično nasilje obično posmatra u kontekstu odnosa između muškarca i žene, u najvećem broju slučajeva, nasilnim scenama prisustvuju i deca, koja

nekad pokušavaju da intervenišu, prekinu sukob, zaštite slabijeg roditelja ili traže pomoć sa strane (Počuča, 2010). Istraživanja pokazuju da najmanje mogućnosti (oko 1–2%) da postanu nasilnici u porodici imaju deca koja nisu izložena nasilju ni na jedan način, kod dece koja su zlostavljana mogućnosti za kasnije nasilje se uvećavaju i iznose 3–4%, odnosno 6–8% ako su deca samo posmatrala nasilje među roditeljima. Najveće šanse za nasilje nad partnerom (oko 12–17%) imaju deca koja su kumulativno bila i viktimizovana i prisustvovala nasilnom ponašanju (Lukić, 2011). S tim u vezi, Stajić i Radivojević (2018) navode da nasilje, koje je doživljeno u detinjstvu, doprinosi proizvodnji novih budućih nasilnika lančanom reakcijom i geometrijskom progresijom (Stajić i Radivojević, 2018:116).

Normativni okvir zaštite od nasilja u porodici i partnerskim odnosima u Republici Srbiji

Normativna zaštita od partnerskog nasilja se u Srbiji ostvaruje Krivičnim zakonikom – KZ (Sl. glasnik RS, br. 35/19), Porodičnim zakonom - PZ (Sl. glasnik RS, br. 6/15) i Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici – ZSNP (Sl. glasnik RS, br. 94/16).

Kada se govori o krivičnopravnoj zaštiti, treba naglasiti da je nasilje u porodici prvi put izdvojeno kao samostalno krivično delo 2002. godine, izmenama i dopunama tadašnjeg krivičnog zakonodavstva (Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije, broj 10/02). Do tada je zaštita bila moguća preko neke od inkriminacija sa elementima nasilja opšteg karaktera.

Nekoliko godina nakon inkriminisanja nasilja u porodici kao krivičnog dela, usvojen je PZ, koji članom 10 zabranjuje nasilje u porodici, te se navodi da svako u skladu sa zakonom ima pravo na zaštitu od nasilja u porodici. Članom 197 PZ nasilje u porodici je definisano kao „ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice.“ U drugom stavu istog člana taksativno su navedeni karakteristični slučajevi nasilja u porodici koji se najčešće ispoljavaju u praksi. Zakonom su takođe propisane i mere za zaštitu od nasilja u porodici (član 198, stav 2), a te mere su: izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice; zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice. Petković i Radić (2015) navode da ne postoje adekvatni mehanizmi kontrole poštovanja mera, osim da se prekršilac zatekne na licu mesta. Time i ove mere gube smisao, a protektivna praksa u kojoj je žrtva ta koja napušta dom, iako nepravedena, čini se boljim načinom zaštite od nasilja (Radojković, Petković i Vlajnić, 2016). Zbog potencijalnog nepoštovanja mera, ustanovljen je i krivičnopravni mehanizam reagovanja, pa tako članom 194, stavom 5 KZ je predviđeno kažnjavanje kaznom zatvora od tri meseca do tri godine i novčanom kaznom, za osobe koje prekrše mere.

Ukoliko pogledamo ko je obuhvaćen zaštitom od nasilja u kontekstu našeg rada, primetićemo da sva tri zakona zaštitu daju supružnicima ili bivšim supružnicima i vanbračnim partnerima. Dodatno, ZSNP i PZ prepoznaju i bivše vanbračne partnere. Takođe, u KZ i PZ se navode i osobe koje imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu. Međutim, PZ zaštitu daje i osobama koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, kao i osobama koje su u sadašnjem ili ranijem partnerskom odnosu. Vlašković (2009) ukazuje na probleme vezane za postupak dokazivanja svojstva titulara prava u pojedinim slučajevima. Reč je o dokazivanju vanbračne zajednice, koja se dokazuje prevashodno svedocima, ali je još teže dokazati postojanje emotivne ili seksualne veze. Isti autor (2009) navodi da ne postoji mogućnost dokazivanja kada se svojstvo titulara prava na zaštitu od porodičnog nasilja stiče tako što će žrtva dokazati da nosi dete nasilnika, ukoliko nije reč o bračnim ili vanbračnim partnerima. U prilog tome autor (2009) ističe da se materinstvo utvrđuje činjenicom rođenja deteta, dok izjava o priznanju očinstva, iako se može dati pre rođenja deteta, proizvodi dejstvo tek ako se dete živo rodi. Petković i Radić (2015) ističu i nelogičnost zakonskih formulacija koje se odnose na bivše partnere, što bi hipotetički značilo da će nasilje bivšeg

partnera, sa kojim je pasivni subjekt bio u emotivnoj vezi pre dve decenije, biti smatrano nasiljem u porodici, te se čini logičnim da se zaštita ovih osoba ostvaruje kroz opšte inkriminacije (Petković i Radić, 2015).

Posebno se treba osvrnuti na pojedine odredbe ZSNP. Ovaj zakon je izazvao veliki broj polemika u stručnoj javnosti i dok ga jedni hvale, drugi ukazuju na veliki broj problematičnih odredbi koje su u njega inkorporirane. Cilj ZSNP je „da na opšti i jedinstven način uredi organizaciju i postupanje državnih organa i ustanova i time omogući delotvorno sprečavanje nasilja u porodici i hitnu, blagovremenu i delotvornu zaštitu i podršku žrtvama (član 2).” Ovakvim ciljem, akcenat je prevashodno stavljen na preventivno postupanje. Marković i Čupina, (2017) ističu da je reč o zakonu kojim je napravljen veliki iskorak, te da će biti rešen ključni problem u sprečavanju nasilja u porodici, a koji se odnosi na pravni i bezbednosni vakuum u zaštiti žrtava, u periodu od prijave, do okončanja sudskog postupka. Kritikujući ZSNP Ristivojević (2018) navodi da zakon nije uveden na osnovu racionalne kriminološke analize stanja ove vrste kriminaliteta. Radojković i saradnici (2016) ukazuju da su neznatne novine koje donosi ovaj zakon, mogle biti inkorporirane u već postojeće zakone, čime bi se izbeglo nepotrebno umnožavanje zakonskih propisa.

Jedna od najznačajnijih novina koje je doneo ZSNP jeste ovlašćenje nadležnog policijskog službenika da izrekne hitne mere privremenog udaljenja učinioca iz stana i privremene zabrane učiniocu da kontaktira sa žrtvom nasilja i da joj prilazi. Shodno članu 15 ZSNP, hitne mere za sprečavanje nasilja u porodici se mogu izreći mogućem učiniocu, ukoliko se proceni neposredna opasnost od nasilja u porodici. Navedeno policijsko ovlašćenje treba da poveća efikasnost zaštite žrtve, jer omogućava da se na nasilje u porodici reaguje čim se utvrde okolnosti koje ukazuju na neposrednu opasnost od nasilja. Na taj način se primarno štiti žrtva, za razliku od dugogodišnje prakse da se žrtva, kako bi se izbeglo dalje nasilje, sklanja iz stana (Bošković i Puhača, 2019). Radojković i saradnici (2016) ističu da je nejasan pravni osnov izricanja bilo koje naredbe ili ograničenja prava ukoliko ne postoji protivpravno ponašanje. Isti autori (2016) navode da ovakvo opredeljenje zakonodavca može u budućnosti dovesti do većeg broja krivičnih dela nasilja u porodici koji će se završavati sa ozbiljnim, pa i fatalnim posledicama. S tim u vezi, pojedini autori (Kolarić i Marković, 2018; Ristivojević, 2018) iznose podatke da se, od početka primene zakona, nije smanjio broj ubijenih žena u porodičnom nasilju.

Kritike se upućuju i na situaciju u kojoj, pripadnik policije, vrši subjektivnu procenu i donosi odluku o izricanju hitnih mera. Ističe se nekompetentnost policijskih službenika za ovu vrstu procene (Ristivojević, 2018), koja donosi opasnost da oni, u težnji da izbegnu odgovornost i moguću kaznu, ukoliko pogreše u proceni, počnu da izriču hitne mere i u slučajevima u kojima za to nema osnova (Radojković i sar., 2016; Ristivojević, 2018). Ignjatić (2019) ističe da se nekada mere određuju kada postoji bilo koji faktor iz procene rizika, bez njegovog stavljanja u kontekst, a da to dovodi do iskrivljene slike da postoji nasilje. Kako je policija jedina u neposrednom kontaktu sa učesnicima događaja i kako javno tužilaštvo i sud najčešće donose odluke na osnovu spisa predmeta formiranih od strane policije (Marković, 2018), tužilaštvo će najčešće podneti predlog za produženje mera sudu, a sudije će, većinom, produžiti meru do 30 dana (Ignjatić, 2019). Ovako stanje, otvara pitanje neselektivnog izricanja mera u onim slučajevima kada to nije opravdano, odnosno kada ne postoji rizik od neposredne opasnosti. Dodatno, postavlja se pitanje kakve će sve negativne posledice prouzrokovati pogrešna procena. S druge strane, čak i ako je bilo osnova za izricanje mera, postavlja se pitanje njihove svrsishodnosti. Hitne mere su gotovo istovetne kao i mere koje predviđa PZ, uz prednost koja se odnosi na hitnost u izricanju (Radojković, Petković i Vljanić, 2016). Međutim, bez mehanizama kontrole poštovanja, ove mere gube smisao.

Treba primetiti da ZSNP ne daje definiciju mogućeg učinioca, koji je jedan od glavnih subjekata prema koje se primenjuje zakon. Iz pojma mogućí učinilac, zaključuje se da je reč o osobi koja može, ali i ne mora učiniti nasilje. S tim u vezi Ristivojević (2017) ističe da bi bilo logično da se i za žrtvu koristi izraz moguća žrtva. Imajući u vidu napred navedeno Kolarić i Marković (2018) ukazuju da je, gledano sa aspekta žrtve, zakon naglašeno preventivan, a sa aspekta mogućeg učinioca nasilja, naglašeno represivan.

Radojević (2019) navodi da, u praksi, primena ZSNP uglavnom prethodi krivičnom gonjenju, pa se postavlja pitanje kakva je korist ovog zakona po potencijalnu žrtvu, ali i celokupnu porodicu. Ignjatić

(2019) ističe da je nesporno da je ZSNP imao pozitivne efekte, ali da je, paralelno sa tim, došlo i do neopravdanog izricanja pojedinih mera, te su osobe kojima su mere izricane, pa i cele porodice, nekada bile pretvorene u žrtve.

Reakcija sistema kao odgovor na nasilje u porodici i partnerskim odnosima

U Republici Srbiji je, od 2002. godine, uspostavljen normativni okvir zaštite od partnerskog nasilja. Nakon toga, normativni okvir je dopunjavan, a očekivanja od takve sveobuhvane zaštite na normativnom nivou, bila su i smanjenje ovog oblika nasilja. Međutim, samo donošenje novih i izmena postojećih zakona, kojima se prevashodno uvode represivne mere, a koje nisu bazirane na tretmanu učinilaca i žrtava, nije dovoljno za rešavanje ovog oblika nasilja, ukoliko izostane adekvatna saradnja nadležnih institucija, zaštita žrtva i kaznena politika, koja bi bila obeshrabrujuća, kako za učinioce, tako i za potencijalne učinioce nasilja.

Da reakcije sistema, kao odgovor na partnersko nasilje, nekada nisu adekvatne, ukazuju zvanični podaci, kao i rezultati istraživanja pojedinih autora. Analizirajući kaznenu politiku za nasilje u porodici Luković i Petrović (2018), koristeći podatke Republičkog zavoda za statistiku za period od 2007. do 2016. godine, navode da raste broj prijava za nasilje u porodici, ali da taj rast prijava ne prati i rast osuda, već da je manje od polovine prijava (41,3%) okončano osuđujućom presudom. Kolarić i Marković (2018) navodeći podatke MUP-a od 2008. do 2017. godine, ukazuju na porast krivičnih prijava, pa je tako 2008. godine bilo 1.623, a 2017. godine, 3.963 prijava, što je i najviše u posmatranom periodu. Kako je funkcija ZSNP prevashodno preventivna, ostaje pitanje šta je uslovilo najveći broj prijava u godini u kojoj je započela primena zakona. Istraživanjem sprovedenim na teritoriji grada Niša, kojim su prikazani podaci vezani za nasilje u porodici za period od 2008. do 2011. godine, takođe je ustanovljeno da raste broj prijava za nasilje u porodici (Njagulović, 2012). Međutim, ostaje dilema da li porast prijava znači i realan porast nasilja u porodici ili jačanje svesti žrtava nasilja da o tome mogu da pričaju i da će im zaštita zaista biti pružena. Isti autor (2012) navodi da žrtve nasilja u kasnijim fazama postupka najčešće odbijaju da svedoče, te da je zbog toga dokazivanje ovog krivičnog dela otežano. Ovo može biti i jedan od razloga disproporcije između prijava i osuda.

Luković i Petrović (2018) iznose podatak da se, za nasilje u porodici, uslovne osude izriču u 66,4% slučajeva, dok zatvorske kazne čine nešto više od četvrtine (26,2%). Od svih izrečenih kazni zatvora, svega 1,4% je preko tri godine, dok je najviše onih do šest meseci (56%). Njagulović (2012), na osnovu rezultata istraživanja na teritoriji grada Niša, navodi da je kaznena politika sudova u osnovi blaga. Najčešće se izriču uslovne osude, ali je zabeležno i izricanje zatvorskih kazni, koje su u dužem trajanju ukoliko je reč o recidivistima (Njagulović, 2012). Slične podatke iznose i drugi autori, pa tako Radojković i saradnici (2016) ukazuju da je najveći broj osuđenih za nasilje u porodici na izvršenju kazne zatvora do godinu dana, a da, ukoliko je reč o delima sa težim posledicama, zatvorske kazne ne prelaze trajanje od dve, eventualno tri godine. Ovakva kaznena politika sudova jeste jedan od verovatnih faktora koji utiče na činjenu ovog krivičnog dela, jer izostaju efekti na planu generalne i specijalne prevencije.

Posebno se treba osvrnuti na dostupne podatke o izrečenim hitnim merama koje su propisane ZSNP. Bošković i Puhača (2019), navodeći podatke za period od juna 2017. do maja 2018. godine, ističu da je, od strane nadležnih policijskih službenika na teritoriji Republike Srbije, izrečeno ukupno 24.996 hitnih mera, što predstavlja 68 hitnih mera na dnevnom nivou. Isti autori (2019) navode da bi, ako se pretpostavi da su u svim slučajevima izricane obe hitne mere istovremeno jednoj osobi (što nije retka situacija), to značilo da su hitne mere u proseku izricane prema najmanje 34 osobe dnevno. Izrečene hitne mere su produžene u 14.126 slučajeva, što predstavlja 56,5%. Hitne mere su prekršene u 1.594 slučaja, što predstavlja samo 6,4% (Bošković i Puhača, 2019). Milovanović i Đuričić (2019) iznose podatke istraživanja u kojem je anketirano 220 sudija osnovnih i viših sudova i 85 tužioca, osnovnih i viših tužilaštava, sa teritorije Republike Srbije, koji neposredno primenjuju ZSNP, a koji ukazuju na pojedine probleme u primeni zakona. Autori (2019) ističu da sudije nejednako tumače zakonske termine. Najviše dilema izaziva zakonska konstrukcija "partnerski odnos", te je 58% sudija odgovorilo da je partnerski

odnos emotivna veza koja je trajala duže vreme, a 37% da je to emotivna veza nezavisno od toga koliko je trajala. Takođe, 67% sudija je odgovorilo da emotivna veza između osoba istog pola predstavlja partnerski odnos, a 32% sudija je odgovorilo negativno. Jedinstven stav ne postoji ni o tome da li pravnu zaštitu uživa osoba koja je u emotivnoj vezi sa izvršiocem nasilja koji se, pored te emotivne veze, nalazi i u braku, pa je 67% sudija odgovorilo da uživa, 31% je odgovorilo negativno, a 2% nije odgovorilo na ovo pitanje. Bitno je napomenuti da najveći broj sudija (89%) izveštava da su im za donošenje odluke, pored procene rizika, potrebni i drugi dokazi, ali 46% ističe da se veoma retko dostavljaju drugi dokazi, na osnovu kojih bi se ustanovila neposredna opasnost od nasilja, ali i proverile informacije iz procene rizika (Milovanović i Đuričić, 2019).

Programi penalnog tretmana

U Republici Srbiji postoji normativni okvir za borbu protiv nasilja u porodici i partnerskim odnosima. Paralelno sa tim, zapaža se da broj prijava raste, a da je kaznena reakcija sudova takva, da se dominantno izriču uslovne osude ili kratkotrajne zatvorske kazne. U tom okviru je najčešće nemoguće sprovesti adekvatan penalni tretman, pa se postavlja pitanje efektivnosti celokupnog procesa. Autori Petković i Radić (2015) navode da se značajan broj nasilnika nakon izvršene zatvorske kazne vrati kući, bez raskida bračne zajednice. Paralelno sa tim, nepostojanje specijalizovanih programa tretmana koji su namenjeni ovoj kategoriji prestupnika, uz dominantno izricanje kratkotrajnih zatvorskih kazni, nije efektivan način rešavanja ovog problema. Za razliku od Republike Srbije, u nastojanju da se pruži empirijska podrška u prilog efektivnosti programa za redukciju ove vrste nasilja, u pojedinim državama se primenjuju i evaluiraju različiti tretmanski programi. Međutim, efektivnost takvih intervencija kod ove populacije i dalje ostaje neuverljiva (Neset, Lara-Cabrera, Bjørngaard, Whittington & Palmstierna, 2020).

Jedan od takvih programa je i Integrirani program nasilja u porodici (Integrated Domestic Abuse Program - IDAP), koji se sprovodio u zatvorima i probacionom sistemu u Švedskoj (Haggård, Freij, Danielsson, Wenander, & Långström, 2017). Program je imao za cilj da smanji povrat kod muškaraca koji su koristili pretnje, nasilje ili drugo kontrolišuće ponašanje protiv partnerke ili bivše partnerke. Zastupa feministički, psioedukativni pristup nasilju i fokusira se na generalnu upotrebu moći i kontrole muškaraca nad ženama. Zasnovan je na uverenju da je osnovni uzrok partnerskog nasilja patrijarhalna ideologija i upotreba moći i kontrole nad ženama od strane muškaraca. Glavni ciljevi tretmana su da muškarci preuzmu potpunu odgovornost za nasilno ponašanje i postanu svesni nejednakosti polova (Pence, Paymar & Ritmeester, 1993). Program se organizuje u devet modula, a sastoji se od 27 grupnih i minimalno osam pojedinačnih sesija. Autori (Haggård et al., 2017) ističu da je feminizam prilično uticajan u švedskom društvu i da se nasilje u partnerskim odnosima smatra teškim krivičnim delima. Program IDAP je prvobitno sproveden od 2004. do 2007. godine sa 340 osuđenih u švedskim zatvorima i u probacionom sistemu, a rezultati su komparirani sa kontrolnom grupom (452 prestupnika) osuđenih za istovrsni kriminalitet, koji nisu bili uključeni u IDAP program. Obe grupe su praćene do 2011. godine, a posmatran je recidivizam, odnosno nove osude za nasilnički kriminalitet. Podaci o recidivizmu ukazali su da program nije dao željene rezultate, jer su učesnici IDAP programa recidivirali u 25% slučajeva, a osuđeni iz kontrolne grupe u 23% slučajeva, što je autore navelo na zaključak da je potrebno iznalaženje efektivnijih tretmana (Haggård et al., 2017) koji bi pružili statističke dokaze o opravdanosti njihove primene.

O ozbiljnosti problema partnerskog nasilja govori i grupa autora (Neset, et al., 2020), koji ukazuju da su slučajevima ubistva partnera prethodile prijave i registrovanje incidenata nasilnog karaktera u policiji ili zdravstvenim i socijalnim službama. Autori (Neset, et al., 2020) su sproveli studiju koja je imala za cilj da uporedi efektivnost kognitivno-bihevioralne terapije (CBGT) nasuprot grupne terapije kontrolom pažnje radi smanjenja stresa (MBSR). Sekundarni cilj je bio istražiti da li će se kod učesnika u CBGT grupi poboljšati izveštavanje o mentalnom zdravlju i regulacija emocija, tokom jednogodišnjeg praćenja, u poređenju grupom MBSR. Kod obe grupe se radilo sa pojedincima koji su ispoljili ovu vrstu nasilja i koji su samostalno tražili pomoć. Kod obe grupe nasilnika bio je neophodan koordinisani pristup

socijalnih i zdravstvenih službi, pa i policije, kako bi se eliminisalo ponavljanje nasilja, pre nego što eskalira (Nesset, et al., 2020). CBGT se uobičajeno koristi za rešavanje disfunkcionalnog gneva i nasilničkog ponašanja partnera. Radi se na disfunkcionalnim uverenjima i procenama, koje deluju na stvaranje negativnog uticaja, motivacije, ponašanja i fizioloških odgovora. CBGT može pomoći pojedincima da prepoznaju iskrivljene obrasce razmišljanja i probleme emocionalne regulacije, tako što će omogućiti posmatranje drugih učesnika u grupi, što im može pomoći da shvate funkciju svog nasilja, kao načina za rešavanje stresnih situacija i emocionalnih problema (Nesset, et al., 2020). Postoje brojna istraživanja efektivnosti primene CBGT prema osuđenima u zatvoru ili prema osobama kojima je nametnuta takva terapija. Vrlo retke su studije koje su ispitivale efektivnost CBGT prema učesnicima koji su samoinicijativno tražili pomoć (Grossman, Niemann, Schmidt & Walach, 2004).

Tretman usmeren na kontrolu pažnje radi smanjenja stresa (MBSR) koristi metode izvedene iz meditacije i joge u cilju suprotstavljanja stresu i stvaranju ravnoteže tela i uma (Gotink, et al., 2015). Kriterijumi za učešće u studiji bili su: da je reč o muškarcima koji su imali 18 ili više godina; da su bili nasilni prema trenutnoj ili bivšoj partnerki; razumeli su i tečno govorili norveški jezik, priznali su da imaju problem sa ljutnjom i nasiljem prema partnerki i potom su dali pismeni informirani pristanak za učešće u studiji. U studiji nisu mogle učestovati osobe koje su bile nasilne prema drugim osobama, koje su imale trenutne nekontrolisane psihotične simptome ili su koristile drogu ili alkohol u tolikoj meri da bi to ometalo sprovođenje sesija. Osobe koje su ispunile kriterijume, nasumično su podeljene u CBGT (N=67) ili MBSR (N=58) grupu. U studiji su učestovale i partnerke nasilnika (N=56), a jedini uslov za njihovo učestvovanje je bila dobrovoljnost (Nesset et al., 2020). Istraživanje je sprovedeno od jula 2012. do maja 2018. godine. Kod CBGT grupe sprovedene su dve pojedinačne sesije, a zatim 15 grupnih sesija. U kontrolnoj grupi, sprovedena je jedna pojedinačna sesija pre i posle 8 grupnih sesija zasnovanih na MBSR. Učesnici (N=125) i njihove i partnerke (N=56) procenjeni su na početku programa i potom je praćeno stanje tri, šest, devet i dvanaest meseci od početka tretmana. Sagledavana je učestalost fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i fizičkih povreda. Autori (Nesset et al., 2020) ukazuju da je nakon sprovedenih tretmana, nakon dvanaestomesečnog praćenja, zabeleženo značajno smanjenje rizika nasilja i manifestovanog nasilja u obe grupe.

U pregledu ranijih studija o programima tretmana učinilaca nasilja u porodici i partnerskim odnosima, Rosenfeld (1992) je zaključio da muškarci koji su uhapšeni i kompletno su dovršili tretman, imaju neznatno nižu stopu recidivizma nasilja od muškaraca koji su uhapšeni, ali su odbili tretman, prekinuli ga ili nisu imali presudom određen specijalizovan tretman. Prema Rosenfeldu (1992), programi tretmana mogu izložiti žene povećanom riziku od porodičnog nasilja, doprinoseći lažnom osećaju sigurnosti (Holtzworth-Munroe, Beatty & Anglin, 1995).

Autori (Babcock, Green & Robie, 2004) su kvantitativno sumirali dosadašnje nalaze o uticaju tretmana na recidivizam. Pregledom literature o tretmanima partnerskog nasilja, koristeći bazu radova PsycInfo i pretragom kroz ključne reči "prebijanje" (batterers) i nasilje u porodici (domestic violence), ukrštajući ih sa ključnim rečima "tretman" i "intervencije", identifikovali su referentne radove, koje su analizirali u cilju ustanovljavanja efektivnosti tretmana i intervencija, izračunavanjem veličine efekta uspešnosti. Bilo je očekivano da će muškarci koji kompletno dovrše tretman biti uspešniji od onih koji odustanu, obrazovaniji će češće biti zaposleni, oženjeni i belci biće ređe krivično prijavljivani od neoženjenih i od afro-amerikanaca (Babcock, et al., 2004), što bi uticalo na dobijene rezultate. Autori (2004) ukazuju i na nestandardizovan prikaz ili odsustvo podataka za demografske varijable, što može uticati na umanjenje veličine efekta tretmana. Naročit problem, usled omisije ili nestandardizacije demografskih varijabli, imali su kada je trebalo izračunati veličinu efekta kod osuđenih koji su kompletirali u odnosu na osuđene koji su prekinuli tretman.

Autori (Babcock, et al., 2004) su prikazali rezultate studije procene osoblja, u američkoj mornarici, u San Diegu. Upoređivan je efekat kognitivno-bihejvioralne terapije (KBT) i tretman terapije parova sa strogim uslovima praćenja, sa kontrolnom grupom u kojoj nije sproveden tretman. Podaci o recidivizmu su dobijeni od žrtava. Ustanovljeno je da nije bilo značajnih razlika u recidivizmu između KBT grupe i grupe sa tretmanom parova, međusobno i u odnosu na netretirane nasilnike, u periodu praćenja od jedne godine (Babcock, et al., 2004). Autori (Babcock, et al., 2004) su ukazali da uzorak

istraživanja nije bio reprezentativan za područje cele SAD, jer su svi ispitanici bili zaposleni, društveno uvaženi (s obzirom da su angažovani u vojsci), što je uticalo i na bolju socijalnu participaciju. Izneli su pretpostavku da niska stopa recidivizma kod netretiranih nasilnika može biti posledica (što važi za sve tri grupe) čina identifikovanja nasilnika, njihovog hapšenja i sprovođenja postupka presuđivanja i izricanja krivične presude. Čin razotkrivanja nasilnika i legalnog procesuiranja, autori (Babcock, et all., 2004) označavaju kao snažan faktor odustajanja od daljeg nasilja u porodici, čak i dominantnijim od primenjenog modaliteta tretmana, u kombinaciji sa službovanjem u mornarici SAD i rizikom od gubitka posla koji donosi društveno uvažavanje.

Isti autori (Babcock, et all., 2004) ukazuju na rezultate nastojanja Forda i Regolija (1993) da se, divergentnim merama, utiče na redukciju recidivizma partnerskog nasilja. Naime, autori (1993) su osmislili pristup u kome su nasumično odabranim, prijavljenim nasilnicima, ponudili brisanje krivičnog dosijea i odustanak od kažnjavanja, ukoliko prihvate i dovrše tretman u okviru probacije. Alternativa je bila plaćanje novčane kazne ili odlazak u zatvor. Iako je studija (Ford & Regoli, 1993) dizajnirana za testiranje različitih opcija kažnjavanja, a ne u cilju procene efekata tretmana, mogu se uporediti nasilnici osuđeni na probacioni tretman sa nasilnicima koji nisu učestvovali u tretmanu. Konačan zaključak je da nije bilo značajnih razlika, upoređujući stope recidivizma, (zasnovane na izveštavanju žrtava) između muškaraca osuđenih na probacioni tretman, nasuprot onima koji su platili novčanu kaznu ili su osuđeni na zatvorsku kaznu.

Tretmanski pristupi u prevenciji i redukciji partnerskog nasilja razvijani su tokom niza godina (Murphy & Meis, 2008). Većina ranih intervencija, zasnovanih na Dulutovom modelu, sa temeljenim feminističkim okvirima, fokusirana je na muškarce koji upotrebljavaju moć i taktike kontrole prema ženama, a dizajnirani su tako da spreče partnersko nasilje, isključivo targetirajući osuđene muškarce. Pokazalo se da je efektivnost ovih programa nedosledna (Murphy, Eckhardt, Clifford, Lamote & Meis, 2017). Programi zasnovani na feminističkoj teorijskoj podlozi, donekle smanjuju nasilje, ali ne funkcionšu kako je primarno očekivano. U mnogim slučajevima postoje male prosečne veličine efekta, u poređenju sa minimalnim ili nikakvim efektima. Štaviše, kod većine ovih programa, protekom vremena, smanjuje se očekivani efekat (Miller, Drake & Nafziger, 2013).

Grupna terapija je najčešće korišćeni modalitet, usled isplativosti i efektivnosti u obuhvatu šireg spektra psiho-edukativnih komponenti, kao što je upravljanje ljutnjom, rešavanje problema i upravljanje stresom. Grupni oblik rada pruža mogućnosti i za socijalnu intervenciju, a i za pozitivan uticaj grupe. Međutim, utvrđeno je da je grupni modalitet rada povezan i sa neželjenim posledicama, kao što su normalizacija agresivnog ponašanja i negativni uticaji među osuđenim muškarcima (Saunders, 2008). Kod istraživača koji izučavaju tretmanske programe usmerene ka eliminaliciji nasilja, naročito u aktuelnom veku, zapaža se porast kvantuma saznanja o pojavi i ciljnim programima, ali ujedno se javlja i poziv da se uvode stroži kriterijumi prilikom ocene ishoda studija. Nalaze o efektima primenjenih programa je teško sažeti usled visoke stope osipanja učesnika, neeksperimentalne evaluacije programa, nedostatka praćenja i izveštavanja o stopama recidivizma, koji se najčešće uzima kao pokazatelj uspešnosti tretmana (Miller, et al., 2013).

Sa visokim stopama dualnih dijagnoza i komorbiditeta kod osoba koje vrše nasilje u partnerskim odnosima, pitanje razvoja i pružanja optimalnih opcija tretmana, postaje ključno. Nuđenje više tretmana istovremeno, pokazalo se teško, posebno kada se radi o populaciji koju karakterišu ograničeni resursi. Stoga, unakrsno upućivanje u odvojene ustanove za različite probleme koji se istovremeno pojavljuju, rezultiralo je padom efektivnosti tretmana i lošijim dugoročnim ishodima (Easton, et all., 2007). Uspešni ishodi tretmana su dodatno umanjeni nedostatkom koordinacije između različitih institucija koje pružaju tretman (Bennett & Lawson, 1994). Ujedno, motivacija nasilnika da se pridržava tretmana je obično niska, posebno na početku procesa, jer treba uskladiti raznovrsne tretmane sa drugim poslovnim i porodičnim obavezama (Easton, Swan & Sinha, 2000). Stoga, da bi se prevazišle ove vrste prepreka u tretmanu, fokus je prabačen na tretmane koji integrišu više različitih modela tretmana. Prema tome, pružaoci usluga iz oblasti zloupotrebe supstanci, socijalnog rada i psihologije, treba da rade zajedno na razvoju efikasnijih i pogodnijih intervencija za rešavanje niza potreba klijenata, uključujući zavisnost, mentalne bolesti, porodične i socijalne ili finansijske potrebe i zapošljavanje (Easton, et all., 2000).

Kako rezultati evaluacija daju nekonzistente rezultate ili ukazuju na činjenicu da programi, koji su usmereni na tretman nasilnika u partnerskim odnosima nisu efektivni, ukazuje se na neophodnost daljih istraživanja etioloških faktora, ali se traži i oslanjanje na empirijski podržane tretmane, sprovođenje procene rizika i potreba za počinioca i blisku porodicu, ohrabrivanje da se prihvati tretman, uz razvijanje motivacije nasilnika za promenu neadekvatnog ponašanja i ukazivanje nasilniku na minimiziranje posledica sopstvenog nasilnog ponašanja u porodici, upotrebom integrisanih modela tretmana.

Partnersko nasilje je komplikovan i nijansiran problem koji čini heterogena populacija i zahteva veću varijabilnost u integrisanim opcijama tretmana (Crane & Easton, 2017). Kako, osim posledica po život, telo i duševno zdravlje, partnersko nasilje predstavlja i znatan finansijski trošak po porodicu i državu (jer se procenjuje da ekonomski trošak u SAD prelazi 5,8 milijardi američkih dolara svake godine), postoje jasni humanitarni i finansijski motivatori za realnu procenu i poboljšanje efektivnosti postojećih tretmana i intervencija. Na žalost, konstatuje se (Babcock, et all., 2004) da uloženi naponi u redukciji visokih stopa partnerskog nasilja na lokalnom, državnom i nacionalnom nivou, od sedamdesetih godina prošlog veka, nisu dali ohrabrujuće rezultate (Crane & Easton, 2017).

Zaključak

Partnersko nasilje, danas se posmatra kao globalni problem i postoji sve veće interesovanje za njegovo sprečavanje i suzbijanje. Međutim, i pored tog interesovanja i dalje su pristuni brojni problemi u reakciji na ovaj oblik kriminaliteta. Pre svega, treba napomenuti da je i dalje prisutna visoka tamna brojka, mada se poslednjih godina zapaža trend povećanog broja prijava učinilaca. Međutim, ostaje nejasno da li povećan broj prijava znači da je došlo do porasta ovog oblika nasilja ili žrtve više nego ranije prijavljuju ovo nasilje.

U Republici Srbiji, zaštita od nasilja u porodici je regulisana Krivičnim zakonikom i Porodičnim zakonom i Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici. Međutim, samo donošenje novih i izmena postojećih zakona, kojima se prevashodno uvode represivne mere, a koje nisu bazirane na tretmanu učinilaca i žrtava, nije dovoljno za rešavanje ovog oblika nasilja, ukoliko izostane adekvatna saradnja nadležnih institucija, zaštita žrtva i kaznena politika koja bi bila obeshrabrujuća kako za učinioce, tako i za potencijalne učinioce nasilja. Treba napomenuti da je u Republici Srbiji i dalje prisutna blaga kaznena politika za učinioce ovih krivičnih dela, koja se prevashodno bazira na izricanju uslovnih osuda i kratkotrajnih zatvorskih kazni. Ono što je primetno jeste da policijski službenici u velikoj meri koriste svoja ovlašćenja, te da po Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici, često, a verovatno i neselektivno izriču hitne mere. Pored problema da se kontroliše izvršenje hitnih mera, kako se one odnose na zabranu komunikacije ili približavanja žrtvi, jasno je da efekat takvih mera može trajati eventualno dok su one na snazi. S tim u vezi, u Republici Srbiji je pored normativnog okvira, potrebno fokus usmeriti na primenu institucionalnih i vaninstitucionalnih tretmana, koji bi se primenjivali prema učiniocima, a koji bi bili usmereni na otklanjanje etioloških faktora koji su doveli do nasilnog ponašanja. Iako inostrana iskustva ukazuju da programi tretmana prema ovim osobama daju nekozistente rezultate, to ne znači da takve tretmane treba odbaciti. Naprotiv, potrebno je i dalje izučavati faktore koji doprinose razvoju ovog oblika nasilja, te u skladu sa empirijski potvrđenim etiološkim faktorima, formirati adekvatne programe odnosno primenjivati primarno one koji su se i u praksi pokazali efektivnim, kako je to naučnim istraživanjima verifikovano.

Literatura

1. Ajduković, M., & Ručević, S. (2009). Nasilje u vezama mladih. *Medicus*, 18, 217-225.
2. Babcock, J.C., Green, C.E., & Robie, C. (2004). Does batterers' treatment work? A meta-analytic review of domestic violence treatment. *Clinical psychology review*, 23(8), 1023-1053.
3. Bennett, L., & Lawson, M. (1994). Barriers to cooperation between domestic-violence and substance-abuse programs. *Families in Society*, 75(5), 277-286.
4. Bošković, A. M., & Puhača, J. (2019). Analiza praktične primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, s posebnim osvrtom na primenu hitnih mera. *NBP: Žurnal za kriminalistiku i pravo*, 24(1), 30-48.
5. Boyle, K. (2005). *Media and Violence: Gendering the Debates*. London: SAGE.
6. Crane, C.A., & Easton, C.J. (2017). Integrated treatment options for male perpetrators of intimate partner violence. *Drug and alcohol review*, 36(1), 24-33.
7. Crane, C.A., & Easton, C.J. (2017). Integrated treatment options for male perpetrators of intimate partner violence. *Drug and alcohol review*, 36(1), 24-33.
8. Dimovski, D. (2015). Restorativna pravda u funkciji zaštite od nasilja u porodici. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 54(70), 423-437.
9. Dutton, D. G., & Nicholls, T. L. (2005). The gender paradigm in domestic violence research and theory: Part 1—The conflict of theory and data. *Aggression and violent behavior*, 10(6), 680-714.
10. Easton, C.J., Mandel, D.L., Hunkele, K.A., Nich, C., Rounsaville, B.J., & Carroll, K.M. (2007). A cognitive behavioral therapy for alcohol-dependent domestic violence offenders: an Integrated Substance Abuse–Domestic Violence Treatment Approach (SADV). *The American Journal on Addictions*, 16(1), 24-31.
11. Easton, C.J., Swan, S., & Sinha, R. (2000). Prevalence of family violence in clients entering substance abuse treatment. *Journal of substance abuse treatment*, 18(1), 23-28.
12. Ford, D.A., & Regoli, M.J. (1993). The criminal prosecution of wife assaulters: Process, problems, and effects. Legal responses to wife assault: Current trends and evaluation, 127-164.
13. Gotink, R.A., Chu, P., Busschbach, J.J., Benson, H., Fricchione, G.L., & Hunink, M.M. (2015). Standardised mindfulness-based interventions in healthcare: an overview of systematic reviews and meta-analyses of RCTs. *PloS one*, 10(4), 1-17. doi: 10.1371/journal.pone.0124344.
14. Government Statistics on Domestic Violence. (2008). Estimated numbers of incidents of domestic violence England and Wales 1995 – 2006/07, British Crime Survey estimates. Available from: <http://www.dewar4research.org/DOCS/DVGovtStatsJan08.pdf>
15. Grossman, P., Niemann, L., Schmidt, S., & Walach, H. (2004). Mindfulness-based stress reduction and health benefits: A meta-analysis. *Journal of psychosomatic research*, 57(1), 35-43.
16. Haggård, U., Freij, I., Danielsson, M., Wenander, D., & Långström, N. (2017). Effectiveness of the IDAP treatment program for male perpetrators of intimate partner violence: A controlled study of criminal recidivism. *Journal of interpersonal violence*, 32(7), 1027-1043. doi: 10.1177/0886260515586377
17. Harris, G. T., Hilton, N. Z., & Rice, M. E. (2011). Explaining the frequency of intimate partner violence by male perpetrators: Do attitude, relationship, and neighborhood variables add to antisociality?. *Criminal Justice and Behavior*, 38(4), 309-331.
18. Hines, D. A., & Saudino, K. J. (2002). Intergenerational transmission of intimate partner violence: A behavioral genetic perspective. *Trauma, Violence, & Abuse*, 3(3), 210-225.
19. Holtzworth-Munroe, A., Beatty, S. B., & Anglin, K. (1995). The assessment and treatment of marital violence: An introduction for the marital therapist. In N. S. Jacobson & A. S. Gurman (Eds.), *Clinical handbook of couple therapy* (p. 317–339). The Guilford Press.
20. Ignjatić, I. (2019). Htine mere predviđene Zakonom o prečavanju u porodici – “Mač sa dve oštrice. *ISUITIA*, 1/2019, 14-17.
21. Ignjatović, T. (2008). Pravo na sigurnost: zaštita žena od nasilja u intimnim partnerskim relacijama. *Genero*, 12, 47-67.

22. Ilić, A. (2018). Moralna panika u vezi sa nasiljem u porodici. *Godišnjak Fakulteta bezbednosti, 1*, 235-252.
23. Jeličić, I., & Janjuš, Z. Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici uporednopravni osvrt. *Bezbednost, policija, građani, 12*(1-2), 213-225.
24. Jovašević, D. (2018). Suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srbiji. *Vojno delo, 70*(4), 145-161.
25. Kecman, B. (2007). Psihosocijalna porodična patologija i delinkventnost. *Engrami, 29*(1-2), 29-38.
26. Kitzmann, K.M., Gaylord, N.K., Holt, A.R., & Kenny, E.D. (2003). Child witnesses to domestic violence: a meta-analytic review. *Journal of consulting and clinical psychology, 71*(2), 339.
27. Kolarić, D., & Marković, S. (2018). Pojedine nedoumice u primeni Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 66*(1), 45-71.
28. Kovačević-Perić, S. K. (2018). Osnajivanje žrtava porodičnog nasilja: mere afirmativne akcije u zapošljavanju. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, 57*(80), 289-306.
29. Krivični zakonik Republike Srbije. *Sl. glasnik RS*. (2019). 35.
30. Krstinić, D., & Vasiljković, J. (2019). Oblici nasilja u porodici. *Pravo-teorija i praksa, 36*(7-9), 67-81.
31. Lukić, N. (2011). *Nasilje među partnerima – analiza karakteristika i uzroka*. U Đ. Ignjatović (Ur.), *Kaznena reakcija u Srbiji* (str. 269-281). Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
32. Luković, M., i Petrović, V. (2018). Nasilje u porodici – zločin bez adekvatne kazne. U J. Petrović i G. Jovanić (Ur.), *Zbornik radova Treće međunarodne naučne konferencije „Društvene devijacije, Ne nasilju – jedinstven društveni odgovor“* (str. 122-138). 25-27. maj 2018. god., Banja Luka: Centar modernih znanja. doi: 10.7251/CMZ1803122L.
33. Luthra, R., & Gidycz, C. A. (2006). Dating Violence Among College Men and Women Evaluation of a Theoretical Model. *Journal of Interpersonal Violence, 21*(6), 717-731.
34. Marković, M., & Čupina, V. (2017). Krivičnopravna i građanskopravna zaštita od nasilja u porodici. *Kultura polisa, 13*(34), 403-418.
35. Marković, S. (2018). Policijska strategija u borbi protiv nasilja u porodici - osnovna kriminalističko-strateška usmerenja u Republici Srbiji. *Bezbednost, 60*(3), 100-116.
36. Matijašević-Obradović, J., & Stefanović, N. (2017). Nasilje u porodici u svetlu Porodičnog zakona, Krivičnog zakonika i Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. *Pravo-teorija i praksa, 34*(4-6), 13-28.
37. Miller, M., Drake, E., & Nafziger, M. (2013). *What works to reduce recidivism by domestic violence offenders?* (Document No. 13-01-1201, pp. 13-01). Olympia: Washington State Institute for Public Policy.
38. Milovanović, I., & Đuričić, N. (2019). Zakon o sprečavanju nasilja u porodici u Republici Srbiji. *ISUITIA, 1/2019*, 10-13.
39. Murphy, C.M., & Meis, L.A. (2008). Individual Treatment of Intimate Partner Violence Perpetrators. *Violence and Victims, 23*(2), 173-186.
40. Murphy, C.M., Eckhardt, C.I., Clifford, J.M., Lamotte, A.D., Meis, L.A. (2017). Individual versus group cognitive-behavioral therapy for partner-violent men: A preliminary randomized trial. *Journal of interpersonal violence, 1*-23. doi: 10.1177/0886260517705666
41. Nessel, M. B., Lara-Cabrera, M. L., Bjørngaard, J. H., Whittington, R., & Palmstierna, T. (2020). Cognitive behavioural group therapy versus mindfulness-based stress reduction group therapy for intimate partner violence: a randomized controlled trial. *BMC Psychiatry, 20*(1), 1-11.
42. Njagulović, J. (2012). Nasilje u porodici - tri segmenta pravne zaštite u domaćem zakonodavstvu. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, 62*(62), 593-603.
43. Pence, E., Paymar, M., & Ritmeester, T. (1993). *Education groups for men who batter: The Duluth model*. New York, NY: Springer Publishing Company.
44. Petković, N., & Radić, G. (2015). Nasilje u porodici - stara rešenja u novom zakonodavstvu. *Kultura polisa, 12*(26), 77-90.
45. Počuča, M. (2010). Nasilje u porodici. *Pravo - teorija i praksa, 27*(9-10), 49-61.

46. Porodični zakon Republike Srbije. *Sl. glasnik RS.* (2015). 6.
47. Radojević, N. (2019). Sprečavanje nasilja u porodici – uloga sistema i zašto je nema. *ISUITIA, 1/2019*, 29-31.
48. Radojković, Z., Petković, N., i Vlajnić, S. (2017). Zakon o sprečavanju nasilja u porodici–ograničenja i rizici. *Beogradska defektološka škola, 23(1)*, 69-84.
49. Ristivojević, B. (2017). Da li je novi Zakon o sprečavanju nasilja u porodici opredmećenje pojave tzv. bezbednosnog prava?. *Crimen, 8(1)*, 3–21.
50. Ristivojevic, B. (2018). Da li je zakon o sprečavanju nasilja u porodici zakazao?. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 52(1)*, 137-152.
51. Ristivojević, B., & Samardžić, S. (2017). Zakon o sprečavanju nasilja u porodici - kritički osvrt iz ugla krivičnog prava. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 51(4)*, 1441-1451.
52. Rosenfeld, B. D. (1992). Court ordered treatment of spouse abuse. *Clinical Psychology Review, 12*, 205–226.
53. Saunders, D.G. (2008). Group interventions for men who batter: A summary of program descriptions and research. *Violence and Victim, 23*, 156–172. doi: 10.1891/0886-6708.23.2.156
54. Schafer, J., Caetano, R., & Cunradi, C. B. (2004). A path model of risk factors for intimate partner violence among couples in the United States. *Journal of interpersonal violence, 19(2)*, 127-142.
55. Šljivar, D. (2011). *Nasilje nad muškarcima*. Banja Luka: Panevropski univerzitet Apeiron, Fakultet pravnih nauka.
56. Spasić, D. (2012). Porodično nasilje u Srbiji: istorijsko-kulturološka dimenzija. *Bezbednost, 2/2012*, 205-219.
57. Stajić, Lj., & Radivojević, N. (2018). Bezbednosno-pravni aspekti nasilja u porodici. *Sprska politička misao, 25(59)*, 113-128.
58. Straus, M. A., & Ramirez, I. L. (2007). Gender symmetry in prevalence, severity, and chronicity of physical aggression against dating partners by university students in Mexico and USA. *Aggressive Behavior, 33(4)*, 281-290.
59. Tjaden, P., & Thoennes, N. (2000). Prevalence and consequences of male-to-female and female-to-male intimate partner violence as measured by the National Violence Against Women Survey. *Violence against women, 6(2)*, 142-161.
60. Tubić, B. N. (2018). Nasilje u porodici u praksi Evropskog suda za ljudska prava. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 52(1)*, 211-226.
61. U.S. Department of Justice. (1997). Violence-Related Injuries Treated in Hospital Emergency Departments, Available from: <https://www.prisonpolicy.org/scans/bjs/vrithed.pdf>
62. Višnjic, J. (2012). „Killing me softly”: Izveštavanje štampanih medija o ženama žrtvama nasilja. *Genero, 16*, 141-156.
63. Vlašković, V. (2009). Pravo na zaštitu od nasilja u porodici kao subjektivno građansko pravo. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 57(1)*, 249-264.
64. Worden, A. P., & Carlson, B. E. (2005). Attitudes and beliefs about domestic violence: Results of a public opinion survey: II. Beliefs about causes. *Journal of interpersonal violence, 20(10)*, 1219-1243.
65. Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije. *Sl. glasnik RS.* (2002). 10.
66. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici. *Sl. glasnik RS.* (2016). 16.

DOMESTIC VIOLENCE AND PARTNER RELATIONSHIPS

Vera Petrović,

Assistant, University of Belgrade, Faculty for Special Education and Rehabilitation

Goran Jovanić

Associate Professor, University of Belgrade, Faculty for Special Education and Rehabilitation

Abstract: *Crime with elements of violence committed within a family or romantic relationship attracts significant amount of public interest which is further reflected in more intense legislative actions. Beside criminal justice protection in the Republic of Serbia, the system of measurements of protection against domestic violence and violence in relationships was expanded to family law protection with passing of Family Law in 2005. Additionally, in 2013 Serbia ratified the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence from 2011 (Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, CETS No. 10). The latest set of measurements in this field was adopted in 2016, when the Parliament passed the Law on Prevention of Domestic Violence which took an effect in June 2017. Passing, amendments and supplements to the legislative matter introduced measurements based on multi-sector cooperation of appropriate institutions. None the less, significant issues in their application persist. The consequences of punishment and segregation for this sort of crime reflect the entire family relationships, the punished person but also the children, as well as the direct and indirect victims of the criminal act, but also of the criminal law reaction itself. The aims of this paper are directed towards exploration of the controversial legislative solutions, penal policies, issues in prison sentence serving in Serbia which are additionally multiplied when it comes to this group of convicts. The goal is also to stress the lack of communication within the state's systems which, at times, results in untimely and inadequate reactions. On the other hand, we shall endeavour to point out some examples of a good application in foreign practice, especially in the domain of cooperation between institutions, their manner of reaction as well as the application of specialized treatments towards the offenders.*

Key words: *family, violence, social reaction.*